

Ks. CZESŁAW KRAKOWIAK

NIESZPORY NIEDZIELNE — TEORIA I PRAKTYKA

Zgodnie z czcigodną tradycją całego Kościoła za główne części codziennego oficjum należy uważać Jutrznie jako modlitwę poranną i Nieszpory jako modlitwę wieczorną i tak je odprawiać (OW 37).

Ze świętowaniem niedzieli od początków chrześcijaństwa związana jest celebrowanie Eucharystii — pamiątki całego misterium paschalnego Chrystusa, ale zwłaszcza Jego chwalebno zmartwychwstania. Niedziela, jako *Dies Domini*, stała się dniem, w którym wierzący w Chrystusa gromadzą się, aby we wspólnocie wielbić i dziękować Bogu za dzieło zbawienia dokonane przez Jego Syna, słuchać słowa Bożego, karmić się Ciałem Chrystusa i przez to ukazywać oraz budować Kościół jako wspólnotę ludzi miłujących Boga. Obok zgromadzeń na Eucharystię bardzo wcześnie wspólnoty miejscowego Kościoła praktykowały także wspólną modlitwę złożoną ze śpiewu psalmów, czytania Pisma św. i modlitw wstawienniczych. Głoszenie Ewangelii, celebrowanie Eucharystii oraz pozostałych sakramentów i modlitwa należą do samej istoty posłannictwa Kościoła. Wszystkie formy celebrowania liturgicznych powinny ściśle wiązać się z życiem i pastoralną działalnością Kościoła, gdyż przyczyniają się do jego rozwoju i świętości.

W tradycji Kościoła świętowanie niedzieli związane jest nie tylko z celebrowaniem Eucharystii, ale także z modlitwą wieczorną — nieszporami. Choć uczestnictwo w nieszporach nie było nakazane prawem kościelnym, przez wiele wieków wierni dosyć licznie i chętnie przychodzili na tę wieczorną modlitwę Kościoła. Dopiero od lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku zauważa się w polskich parafiach powolny zanik niedzielnych nieszporów. Przyczyny tego zjawiska są różne. Jedną z najważniejszych było wprowadzenie w niedzielę mszy wieczornych¹. Ks. R. Rak wskazuje ponadto na jeszcze jedną, ważną przyczynę, którą jest, według niego, tzw. „prymitywizm liturgiczny lub modlitewny”. Polega on na tym, że rutynowo odmawia się tradycyjne modlitwy: *Ojcze nasz*, *Zdrowaś Maryjo* i różne litanie — pomija się zaś nieszpory, gdyż ich przygotowanie i celebrowanie wymagają więcej wysiłku i czasu². Postępowanie takie, jeśli rzeczywiście ma miejsce, świadczy o braku zrozumienia sensu liturgii uświęcenia czasu i jej roli w działalności duszpasterskiej.

¹ Pius XII, Konstytucja Apostolska *Christus Dominus* (6.01.1953), AAS 45 (1953), s.15-24.

² R. RAK, *Nieszpory niedzielne*, RBL 31 (1981), s. 37-38.

Pomijając samą genezę nieszporów, w oparciu o dokumenty Kościoła z okresu poprzedzającego *Vaticanum II* oraz posoborowego *Magisterium Ecclesiae*, w artykule zajmiemy się najpierw znaczeniem i funkcją wspólnej modlitwy liturgicznej w Kościele, do której jedni są zobowiązani (duchowni i zakonnicy), inni zaś zachęceni (świeccy). Następnie ogólnie przedstawimy teologię nieszporów w świetle ich istotnych elementów strukturalnych. W końcowej części omówimy najważniejsze wskazania dla praktyki pastoralnej w parafiach.

1. Nieszpory niedzielne do *Vaticanum II*

Według CIC z 1917 r. (can. 1256) liturgię sprawują jedynie duchowni i osoby do tego wyznaczone. Kodeks ten nie przewidywał uczestnictwa wiernych świeckich w oficjalnej modlitwie Kościoła, a więc także w nieszporach. Wynikało to z przekonania, że należy ona jedynie do tych osób i wspólnot, którym Kościół zlecił tę modlitwę i do niej je zobowiązał (duchowni posiadający beneficjum, członkowie kapituł, zakonnicy i zakonnice na mocy ślubów). Kodeks nie odwoływał się do teologii tej modlitwy, lecz o brewiarzu jedynie wspominał w kanonach wyliczających obowiązki duchownych (can. 135), zakonników (can. 610, § 1 i 3), członków kapituł (can. 413, § 1 i 2) oraz posiadających beneficjum kościelne (can. 414 i 1474, § 1).

W encyklice *Mediator Dei* Pius XII określał Brewiarz jako modlitwę Mistycznego Ciała zanoszoną do Boga „w imieniu wszystkich chrześcijan i na ich pożytek”, przez kapłanów i inne sługi Kościoła oraz zakonników „upoważnionych w tym celu postanowieniem samego Kościoła”³ Należy zauważyć, że w encyklice tej po raz pierwszy znajduje się stwierdzenie, że chociaż prawo kościelne tego nie nakazuje, jednak „jest rzeczą wielce pożądaną”, aby wierni świeccy „czynnie brali udział w godzinach kanonicznych, które pod wieczór odbywają się we własnej parafii”⁴. W związku z tą zachętą Papież wzywał duszpasterzy, aby pielęgowali, a tam gdzie zanika, aby przywrócili ten chwalebny zwyczaj. Zalecał, aby nieszpory były odprawiane „nie tylko godnie i okazale”, lecz aby „rozmaitymi sposobami łagodnie przyciągały pobożność wiernych”⁵. Niewątpliwie stanowisko Piusa XII w *Mediator Dei* wyraźnie nawiązuje do praktyk w ośrodkach mających duże znaczenie dla rozwoju ruchu liturgicznego (np. Pius Parsch).

Instrukcja *Musicam sacram* z 1958 r. zalecała biskupom troskę o to, „aby z powodu odprawiania Mszy św. wieczornej nie wyszło z użycia śpiewanie nieszporów w dni niedzielne i świąteczne”. Wprowadzenie ich nie powinno „przynosić szkody

³ Kielce 1948, s. 82.

⁴ *Tamże*, s. 85.

⁵ *Tamże*.

czynnościom liturgicznym i nabożeństwom, którymi lud chrześcijański zwykł święcić dni świąteczne. Dlatego tam, gdzie istnieje zwyczaj śpiewania nieszporów (...), należy go utrzymać, chociaż odprawia się Mszę św. wieczorną”. Natomiast tam, gdzie go już nie ma, „należy go wprowadzić, o ile to możliwe, przynajmniej parę razy w roku” (nr 45).

2. Nieszpory niedzielne w nauce Soboru i posoborowego Magisterium

W Konstytucji liturgicznej cały IV rozdział poświęcony jest modlitwie brewiarzowej. Na uwagę zasługuje najpierw stwierdzenie, że w modlitwie brewiarzowej Chrystus wykonuje swój „urząd kapłański przez swój Kościół, który nieustannie wielbi Boga i wstawia się za zbawienie całego świata” (KL 83). Wprawdzie w dalszym ciągu mówi się, że jest to modlitwa kapłanów oraz innych osób wyznaczonych do niej przez Kościół, ale pojawia się już stwierdzenie, że także wtedy, gdy wierni modlą się wspólnie z kapłanem według zatwierdzonej formy, jest to modlitwa Kościoła (KL 84). Konstytucja zachęca, „aby i świeccy odmawiali brewiarz czy to z kapłanami, czy na swoich zebraniach, czy nawet indywidualnie” (KL 100). Dlatego „wszyscy poświęcający się tej modlitwie wypełniają zadanie Kościoła i zarazem uczestniczą w najwyższym zaszczycie Oblubienicy Chrystusa, ponieważ oddając Bogu chwałę, stoją przed tronem Bożym w imieniu Matki Kościoła” (KL 85). Ponieważ jest to publiczna modlitwa całego Kościoła (KL 90), „brewiarz jest głosem Kościoła, czyli całego Mistycznego Ciała, które publicznie wielbi Boga” (KL 99). Wychodząc z tego założenia, Sobór polecił taką jego reformę, aby w obecnych warunkach „kapłani oraz inni członkowie Kościoła mogli lepiej i doskonale odmawiać brewiarz” (KL 87)⁶.

Za główne części codziennego oficjum zostały uznane: poranna jutrznia i wieczorne nieszpory (KL 89). Dlatego Konstytucja zaleca, aby duszpasterze „w niedziele i uroczyste święta odprawiali w kościołach z udziałem wiernych główne godziny, zwłaszcza nieszpory” (KL 100). W KL po raz pierwszy pojawia się także zgoda Stolicy Apostolskiej na używanie w całym oficjum języka ojczystego, według zatwierdzonego tłumaczenia, zarówno w indywidualnym, jak i wspólnotowym odmawianiu. Wtedy „każdy duchowny zobowiązany do brewiarza, jeżeli odmawia go w języku ojczystym wiernych (...), wypełnia swój obowiązek (KL 101 § 3).

Wydana po *Vaticanum II* księga *Liturgia horarum*, poprzedzona Konstytucją Apostolską *Laudis canticum* (=LC) oraz obszernym wprowadzeniem teologiczno-pastoralnym *Institutio Generalis* (=OW), została przygotowana w ten sposób, aby była nie tylko księgą liturgicznej modlitwy duchownych i zakonników, ale także ca-

⁶ Zob. J. STEFAŃSKI, *Reforma Liturgii Godzin według Vaticanum II*, AK 101 (1983), s. 3–23.

łego ludu Bożego. Wskazuje na to już sama zmiana jej tytułu, z *Brewiarz* na *Liturgia godzin*.

Nazwa *Liturgia horarum* jest rzeczywiście nowa w języku kościelnym. Wskazuje ona, iż chodzi tu o prawdziwą czynność liturgiczną, tzn. wspólnotową i eklezjalną, należącą do całego ludu Bożego; że w niej dokonuje się uwielbienie Boga i uświęcenie ludzi, taka jest bowiem natura liturgii. Ponadto już w samej nazwie zawarty jest specyficzny cel tej modlitwy, polegającej na uświęceniu poszczególnych godzin dnia. Zatem nazwa *Liturgia godzin* wyraża wszystkie aspekty tej modlitwy jako liturgii Kościoła: uświęcający i kultyczny, eklezjalny i dialogiczny, a ponadto jej specyfikę, którą stanowi to, że jest to czynność liturgiczna rozłożona na cały dzień i mająca na celu jego uświęcenie⁷ Wszyscy poświęcający się tej modlitwie, duchowni i świeccy, wypełniają zadanie Kościoła i w jego imieniu oddają Bogu chwałę (por. KL 85).

W OW ok. 40 razy jest mowa o udziale świeckich w Liturgii Godzin. Podkreśla się również, że z natury rzeczy jest to modlitwa wspólnotowa, nie jest ona „ani przez swoje pochodzenie, ani przez swoją naturę wyłączną własnością kleru albo mnichów, stanowi własność całej społeczności chrześcijańskiej” (nr 270). Dlatego wspólnotowa celebrowanie Liturgii Godzin, zwłaszcza z udziałem wiernych, ma zawsze pierwszeństwo i „należy ją przedkładać ponad prywatne jej odmawianie” (OW 33). Oznacza to, że liturgiczna modlitwa należy do całego Kościoła, oraz ukazuje ten Kościół, gdy gromadzi się, aby wielbić swego Pana (OW 20).

Chociaż cała Liturgia Godzin posiada charakter wspólnotowy, to jednak jutrznia i nieszpory „są bardziej niż inne godziny przeznaczone do odprawiania z ludem” (OW nr 127). Dlatego OW usilnie zaleca, aby „zgodnie ze starodawną tradycją, odprawiać z udziałem wiernych przynajmniej nieszpory, tam gdzie to jest możliwe” (nr 207).

Aby *Liturgia godzin* stała się rzeczywiście księgą modlitwy całego Kościoła, musiała być odpowiednio przystosowana tak co do układu, jak i treści, a nadto podana w języku zrozumiałym dla ogółu wiernych. Istotnie, nowa księga liturgiczna zawierająca Liturgię Godzin została w ten sposób odnowiona, „aby mogli w niej uczestniczyć nie tylko duchowni, lecz również zakonnicy, a nawet świeccy” (por. LC 1; OW 1).

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego liturgii uświęcenia czasu poświęca trzy kanony. Najpierw odwołuje się do teologii Liturgii Godzin stwierdzając, że Kościół wypełnia w niej urząd kapłański Chrystusa, słucha Boga przemawiającego do swego ludu, wspomina tajemnice zbawienia, wysławia Boga i modli się o zbawienie świata (kan. 1173). Następny kanon mówi o tych, którzy z różnych tytułów zobowiązani są do celebrowania Liturgii Godzin (kan. 1174, § 1) oraz usilnie zachęca do

⁷ Cz. KRAKOWIAK, *Liturgia Godzin w życiu i posłudze prezbiterów*, HD 47 (1978), s. 224.

uczestnictwa w niej, jako czynności Kościoła, stosownie do okoliczności, także pozostałych wiernych (kan. 1174, § 2). Kodeks poleca także, w miarę możliwości, zachowanie pory dnia właściwej poszczególnym godzinom modlitewnym (kan. 1175).

Podobnie *Katechizm Kościoła Katolickiego*, powołując się na Sobór, wyraża życzenie, aby „Liturgia Godzin stała się modlitwą całego ludu Bożego”. Szczególne znaczenie *Katechizm* przypisuje niedzielnym i świątecznym nieszporom, w których według możliwości, powinni uczestniczyć wszyscy wierni (nr 1175; por. KL 100). Podkreśla również ścisły związek Liturgii Godzin z celebracją Eucharystii, której jest ona „jakby przedłużeniem” (nr 1178).

Jan Paweł II w *Dies Domini* (=DD) pisze, że udział w Eucharystii jest „sercem niedzieli”, a Dzień Pański dobrze przeżyty jest wtedy, gdy cały „przeniknięty jest wdzięczną i czynną pamięcią o zbawczych dziełach Boga” (DD 52). Świątowanie niedzieli rozpoczynają już I nieszpory w sobotę (DD 49). Nie można więc ograniczać się do udziału jedynie we Mszy św. Niedziela jako dzień wspólnoty Kościoła miejscowego ma być także dniem wspólnej modlitwy — Liturgii Godzin. Kościół ma bowiem różne formy wspólnotowej modlitwy, wśród których pierwsze miejsce zawsze zajmuje Eucharystia. Stanowi ona szczyt i źródło życia chrześcijańskiego (por. KL 10), ale prowadzą do niej różne drogi. Jedną z nich jest Liturgia Godzin, a zwłaszcza poranna jutrznia i wieczorne nieszpory.

3. Nieszpory w polskich synodach

W tekstach studyjnych II Polskiego Synodu Plenarnego *Życie liturgiczne w Polsce po Soborze Watykańskim II*⁸ dwukrotnie mówi się o nieszporach. Razem z jutrzną Synod zalicza je do głównych godzin i stwierdza, że „winny być odprawiane także przez wspólnoty wiernych, przede wszystkim parafialne”⁹. Uzasadnia się to tym, że „wierni uczestniczący w liturgii godzin, w jedności serc i głosów czynią widocznym Kościół, który sprawuje misterium Chrystusa” (por. OW 21–22)¹⁰. Oceniając stan życia liturgicznego w Polsce, Synod stwierdza, że rozpowszechnione jest przekonanie, że Liturgia Godzin „jest wyłącznym zadaniem duchownych” i ubolewa, że „wskutek wprowadzenia Mszy św. popołudniowych niemal zanikło sprawowanie w parafiach niedzielnych i świątecznych nieszporów”¹¹. Jednak w zaleceniach pastoralnych i w zarządzeniach Synod nic nie mówi o nieszporach. Na-

⁸ Poznań 1991, s. 69–94.

⁹ *Tamże*, nr 23.

¹⁰ *Tamże*.

¹¹ *Tamże*, nr 38. W akapicie dotyczącym muzyki kościelnej Synod zwraca uwagę, na „alarmujący upadek kultury muzycznej w polskich kościołach”; *tamże*, nr 40.

leży zaznaczyć także, że w dokumencie *Powołanie i posłannictwo świeckich* nie ma żadnej wzmianki o udziale świeckich w Liturgii Godzin.

W tekście dokumentu *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*¹², przyjętym przez Synod (we Wrocławiu), zachowano ubolewanie, że w większości parafii oraz w katedrach zanikło odprawianie nieszporów niedzielnych i świątecznych¹³. We wskazaniach i zaleceniach pastoralnych Synod postanawia, że „w każdej parafii w niedziele i święta, oprócz Mszy św. powinna być sprawowana wspólna Liturgia Godzin. Należy odprawić przynajmniej nieszpory. Najlepiej sprawować je po Mszy św. wieczornej. Wtedy przybierają charakter modlitwy dziękczynnej za cały dzień Pański, a przede wszystkim za dar Eucharystii”¹⁴. Synod zachęca także, aby w czasie trwania misji parafialnych, rekolekcji czy dni skupienia, łączyć głoszenie konferencji z częścią Liturgii Godzin¹⁵

Przykładowo odwołamy się jeszcze do niektórych polskich synodów diecezjalnych. Synod katowicki poleca „utrzymać w parafiach zwyczaj śpiewania w niektóre niedziele, poza Wielkim Postem, nieszporów. Dobrze będzie poprzedzić je krótkim komentarzem do psalmów i słowa Bożego (...). Nieszpory są modlitwą wieczorną Kościoła, można więc ich odprawianie przenieść na godziny późniejsze”¹⁶. Synod krakowski: „Należy udostępnić wiernym modlitwę psalmów, wykorzystując w tym celu tradycyjne nieszpory, pogłębione wyjaśnieniami i ubogacone lekturą Pisma św., homilią i modlitwą wiernych”¹⁷. II Synod Lubelski¹⁸ zaleca w parafiach niedzielne i świąteczne nieszpory jako modlitwę wspólnotową, która powinna być stałym elementem chrześcijańskiego świętowania. Synod poleca śpiewanie nieszporów w języku polskim, odpowiedni dobór hymnów, czytań i wezwań modlitw wstawienniczych oraz głoszenie homilii¹⁹. II Synod Diecezji Sandomierskiej zaleca duszpasterzom podtrzymywanie praktyki odprawiania niedzielnych i świątecznych nieszporów oraz uznaje za wskazane głoszenie homilii opartej na treści psalmów, hymnów i czytań²⁰.

4. Z teologii Liturgii Godzin

4.1. Modlitwa główną funkcją Kościoła

Życie Kościoła nie może ograniczać się jedynie do celebracji Eucharystii i pozostałych sakramentów. Ważną funkcję spełnia w nim także modlitwa. Dlatego

¹² Kurier Synodalny 1 (58) 1999, s. 2–34.

¹³ *Tamże*, nr 74.

¹⁴ *Tamże*, nr 134.

¹⁵ *Tamże*, nr 135.

¹⁶ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim*, Katowice–Rzym 1976, V.3.4.14, s. 73.

¹⁷ *Uświęcenie czasu*, nr 57.

¹⁸ Lublin 1988, nr 227.

¹⁹ *Tamże*, nr 228.

²⁰ Sandomierz 1999, nr 282.

zalicza się ją do głównych zadań Kościoła (OW 1)²¹. Przez modlitwę liturgiczną Kościół ukazuje swoją najbardziej istotną cechę, że jest wspólnotą zjednoczoną wokół Chrystusa (OW 9). Modlitwa, obok głoszenia słowa Bożego i celebracji sakramentów świętych, jest rzeczywistą posługą, którą Kościół, jak matka, spełnia wobec ludzi, aby ich prowadzić do Chrystusa (OW 21; por. DK 6). Dla tych, którzy w niej uczestniczą, przyczynia się do duchowego wzrostu i jest zarazem ich udziałem w apostołstwie Kościoła wobec całego świata (OW 18). Wspólnotową modlitwę liturgiczną Kościół zaleca wszystkim swoim wiernym, gdyż w ten sposób polecają Bogu wszystkich ludzi i „w niemałym stopniu mogą przyczynić się do zbawienia całego świata” (OW 27)²².

Podkreślając konieczność i znaczenie modlitwy indywidualnej, Kościół zwraca uwagę na szczególną wartość modlitwy wspólnotowej, odwołując się do słów Chrystusa: „Bo gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich” (Mt 18,20). Dlatego wiele razy określa Liturgię Godzin jako „modlitwę wspólnoty”, „wspólną modlitwę Kościoła”, „modlitwę Kościoła”, „modlitwę wspólnoty chrześcijańskiej” (OW 23; 27; 32; 40; 101). Wartość modlitwy Liturgii Godzin polega na tym, że „jest ona udziałem w miłości Jednorodzonego Syna ku Ojcu i w modlitwie, którą Syn podczas swego ziemskiego życia wyrażał ludzkimi słowami. Ta modlitwa trwa nieustannie w całym Kościele i wszystkich jego członkach w imieniu całej ludzkości i dla jej zbawienia” (OW 7). Poszczególne godziny nawiązują do historii zbawienia i przez to każda z nich jest *memoriale Domini* — jako ciągła pamięć tajemnicy zbawienia. Liturgia Godzin w ciągu jednego dnia jakby streszcza cały rok liturgiczny. Tak jak w ciągu roku poszczególne święta następujące po sobie tworzą serię Pamiątek Pana, tak w ciągu dnia, celebrując Liturgię Godzin, przeżywamy je niejako w miniaturze. W nieszporach, wspominając, przeżywamy Jego mękę, radość ze Zmartwychwstania — w jutrzni, w tercji — Zesłanie Ducha Świętego, w sekście — przybicie do krzyża, w nonie — przebicie Serca Jezusa. Polecenie Chrystusa, aby zawsze modlić się i nie ustawać (por. Łk 18,1), odnosi się zatem nie tylko do modlitwy indywidualnej, ale także do modlitwy wspólnotowej (por. OW 20). Co więcej, modlitwa liturgiczna, która z natury swojej jest modlitwą we wspólnocie, jest „autentyczną szkołą modlitwy”, źródłem pobożności, natchnieniem do modlitwy osobistej i szkołą modlitwy wspólnotowej (LC 8; OW 19, 23).

Wspólna modlitwa powinna zajmować szczególne miejsce zwłaszcza w życiu parafii, która przedstawia w pewien sposób Kościół ustanowiony na całej ziemi (por. KL 42; DA 10; OW 21)²³. Parafia jest podstawową wspólnotą Kościoła zorganizowaną pod przewodnictwem pasterza zastępującego biskupa (por. KPK, kan. 515).

²¹ B. NADOLSKI, *Pastoralny walor Liturgii Godzin*, AK 100 (1983), s. 376–377; S. CICHY, *Teologia Liturgii Godzin*, w: W. ŚWIERZAWSKI (red.), *Misterium Christi. Liturgia uświęcenia czasu*, Kraków 1984, s. 37.

²² Z. WIT, *Uświęcenie czasu w Liturgii Godzin*, AK 100 (1983), s. 383–384.

²³ Cz. KRAKOWIAK, *Parafia jako centrum życia liturgicznego*, w: J. NAGÓRNY, J. WRÓBEL (red.), *Veritatem facientes*, Lublin 1997, s. 438–439.

Z tej racji grupy wiernych zorganizowane w parafii „powinny wedle możliwości wspólnie w kościele celebrować główne godziny” (OW 21), ujawniając przez to Kościół sprawujący tajemnice Chrystusa (OW 22; por. KL 26; 84). Warto zwrócić uwagę, że OW, podkreślając, iż Liturgia Godzin należy do całego Kościoła, nakłada na duszpasterzy obowiązek tej modlitwy także prywatnie, aby to zadanie całej wspólnoty było przynajmniej przez nich wypełniane w sposób pewny i stały (nr 28).

We wspólnotach parafialnych powinny być celebrowane główne godziny, czyli jutrznia i nieszpory, które mają „wielkie znaczenie jako modlitwa wspólnoty chrześcijańskiej” (OW 21; 40). Dlatego OW wielokrotnie przypomina, że „główne godziny powinny być odprawiane w kościele także i przez inne wspólnoty wiernych, a przede wszystkim parafialne” (OW 21; por. 26; 37–54; 72; 94–95; 165; 190; 220; 270; 279). Jutrznia i nieszpory bardziej niż inne części Liturgii Godzin „przeznaczone są do odprawiania z ludem” (OW 127). Dlatego Kościół usilnie zaleca, aby we wspólnotach parafialnych celebrować przynajmniej niedzielne nieszpory, i to w formie śpiewanej (OW 207; 272).

4.2. Liturgia Godzin modlitwą całego Kościoła

Podstawą teologiczną uprawnienia i zobowiązania wszystkich ochrzczonych do publicznej i wspólnej modlitwy jest udział w Chrystusowym kapłaństwie, w którym „uczestniczy całe Ciało Kościoła” (OW 15). „Ci, którzy zostali ochrzczeni, są także poświęceni przez odrodzenie i namaszczenie Duchem Świętym; są duchową świątynią i świętym kapłaństwem” (OW 7; por. KK 10)²⁴. Dla wszystkich członków Kościoła jest ona wzorem wszelkiej modlitwy, ma ją ożywiać, być dla niej siłą kierowniczą i stawać się skutecznym pokarmem duchowego życia ludu Bożego (por. LC 8). Na tej podstawie Paweł VI w Konstytucji *Laudis canticum* mówi, że „modlitwa uświęcenia dnia jest przeznaczona dla wszystkich, a więc także dla tych, którzy nie są zobowiązani prawem do jej odmawiania” (nr 8). Przez modlitwę bowiem obejmującą wszystkich ludzi w niemałym stopniu przyczyniają się do zbawienia całego świata (OW 27; por. DA 11).

Po *Vaticanum II* Liturgia Godzin przestała być przywilejem i obowiązkiem jedynie duchownych i zakonów, lecz ma stać się modlitwą całej wspólnoty parafialnej. Dopiero w przypadku prawdziwej niemożności zgromadzenia wspólnoty, duszpasterze biorą na siebie obowiązek modlitwy uświęcenia czasu w jej imieniu i w jej zastępstwie. Modlitwa ta w szczególny sposób obowiązuje pasterzy, którzy powinni najpierw modlić się ze swoją wspólnotą, ale także modlić się za nią z racji pełnionej w niej posługi pasterskiej²⁵. Wynika to ponadto stąd, że liturgia uświęcenia czasu, tak jak inne czynności liturgiczne, nie ma charakteru prywatnego, lecz odnosi się

²⁴ Por. S. KOPEREK, *Udział świeckich w Liturgii Godzin*, w: W. ŚWIERZAWSKI (red.), *dz. cyt.*, s. 194–198.

²⁵ KRAKOWIAK, *Liturgia Godzin w życiu i postudze prezbiterów*, s. 226–228.

do całego Ciała Kościoła, uwidacznia je i na nie oddziałuje (OW 20; por. KL 26). Kościół jest wspólnotą i ten wspólnotowy charakter powinien wyrażać się także w modlitwie (por. OW 9). Przez celebrowanie Liturgii Godzin Kościół nie tylko ukazuje się jako wspólnota modlitewna, ale także wyznaje i pogłębia swoją wiarę, wzmacnia nadzieję, wyraża i doskonali miłość do Boga i bliźnich. Teksty Liturgii Godzin zachęcają równocześnie do życia zgodnego z wolą Bożą i przez to przyczyniają się do podtrzymywania i rozwoju życia chrześcijańskiego.

5. Teologia nieszporów

Teksty nieszporów zdominowane są przez dwa elementy ich teologii. Pierwszy związany jest z porą dnia, drugi zaś z tajemnicą Odkupienia.

5.1. Nieszpory wieczorną modlitwą Kościoła

Nieszpory, które celebrowane są „w porze wieczornej, gdy dzień się już kończy”, są przede wszystkim modlitwą uwielbienia Boga i dziękczynienia „za to, co w tym dniu zostało nam dane, i za dobro, które przez nas było dokonane” (św. Bazyli; OW 39). Jest rzeczą naturalną, że skoro w porannej jutrzni Kościół prosi Boga o Jego pomoc i błogosławieństwo, aby wszystko, co będzie czynił w ciągu całego dnia, od Niego brało początek i do Niego zmierzało, to na zakończenie dnia wyraża dziękczynienie za otrzymane dobrodziejstwa. Ten dziękczynny charakter nieszporów z łatwością można dostrzec w poszczególnych częściach tej godziny modlitewnej: w hymnach, psalmodii, modlitwach wstawienniczych i oracjach dni powszednich.

Dziękczynienie Bogu za przeżyty dzień wyraża Kościół najpierw w hymnach, które rozpoczynają każdą godzinę, wiążąc ją ściśle z porą dnia, obchodem liturgicznym lub okresem roku kościelnego²⁶. Mają one także na celu uwielbienie Boga (OW 173). Dziękczynienie występuje bardzo wyraźnie w hymnie nieszpornym niedzieli I i III tygodnia:

Za miniony dzień składamy / Dzięki na początku nocy,
Ty nam pomóż swoją łaską / Być wiernymi Tobie, Boże.

Do kończącego się dnia i symboliki światła nawiązuje hymn w nieszporach niedzieli II tygodnia:

Błogosławiony jesteś Boże / W jedności Trójcy doskonały,
Oto już gaśnie blask słoneczny / Dlatego ześlij światło w serca.

²⁶ Zob. S. CICHY, *Treści teologiczne hymnów w odnowionej Liturgii Godzin*, Anam 6 (1999/2000), nr 21, s. 110–111; J. JANICKI, *Sens i rola hymnów*, AK 101 (1983), s. 41–46. W *Breviarium Romanum* było 164 hymnów, w *Liturgia horarum* jest ich 291, w tym 101 z brewiarza. 190 hymnów zostało włączonych głównie ze starych źródeł liturgicznych. W polskim wydaniu *Liturgii godzin* jest 421 hymnów — część jest tłumaczeniem z języka łacińskiego przez o. Placyda Galińskiego OSB, większość zaś jego autorstwa; CICHY, *Treści teologiczne hymnów*, s. 105; F. MAŁACZYŃSKI, *Prace nad polskim przekładem Liturgii Godzin*, AK 101 (1983), s. 29.

Nieszpory mają związek z dawnym *lucernarium*, w którym duże znaczenie miała właśnie symbolika światła. Treści te znajdziemy w wielu hymnach, zwłaszcza dni powszednich, które Boga nazywają źródłem jasności, jedynym i nigdy nie zachodzącym Słońcem, (pn. IV tyg.), źródłem blasku, który nigdy nie gaśnie (śr. IV tyg.). Hymny nieszporów mówią o Bogu jako Stwórcy świata, który ozdabia dnie blaskiem, a noce napenia darem snu (I nieszp. nd. I i III tyg.); On także oddzielił światło dnia od mroku nocy (II nieszp. nd. I i III tyg.).

Hymn nieszporów wtorku III tygodnia, przypominając działalność Chrystusa w czasie Jego ziemskiego życia, jest także pośrednim wezwaniem do dziękczynienia Ojcu za dar jego Syna:

Jezu otoczony rzeszą / Kalek, ślepców, trędowatych,
Ciał niemocą naznaczonych, / Dusz błądzących po bezdrożach;
Jezu, któryś miał przyjaciół / wśród celników, jawnogrzeznic,
Któryś szukał pogardzanych, / zeszepeconych plamą winy;
Jezu z sercem gorejącym / I otwartym dla każdego,
Kto chce dźwigać krzyż codzienny / Swej słabości i cierpienia.

Nieszpory ukazane są w hymnach przede wszystkim jako dziękczynienie składane Bogu na początku nocy, za kończący się dzień (I nieszp. nd. I i III tyg.). Ponadto w hymnach spotykamy szereg sformułowań, których prawdziwość domaga się, aby celebrować nieszpory jako wieczorną modlitwę Kościoła. W hymnie niedzieli II tygodnia modlimy się:

Ciebie sławimy pieśnią rano, / Wielbimy hymnem o zachodzie,
Tobie oddawać chcemy chwałę / Przez wszystkie wieki nieskończone.

W psalmodii złożonej z dwóch psalmów i jednego kantyku z Nowego Testamentu, których dobór został dokonany ze względu na wspólnotowy i wieczorny charakter tej modlitwy, występują często wersety będące uwielbieniem i dziękczynieniem Bogu za dzieła dokonane przez Niego, tak dla ludu dawnego jak i nowego Przymierza (por. OW 127; Ps. 65; 66; 118; 124). Inne psalmy mają bardziej charakter modlitwy dziękczynnej ich autora za szczegółowe dobra otrzymane od Boga (Ps 107; 116; 138)²⁷ Niektóre psalmy są rodzajem hymnów, które wysławiają Boga jako Stwórcę i Zbawiciela. Czynią to, odwołując się do dwóch motywów: kosmologicznego — za doskonałość Jego dzieł stwórczych, i soteriologicznego — za wydarzenia zbawcze w historii narodu wybranego i w życiu jednostek (Ps 33; 100; 104; 113; 114; 135; 136; 145; 147; 149)²⁸. Chrześcijanin w psalmach znajduje słowa, które wyrażają także jego osobistą relację do Boga. Ze względu na swoje pochodzenie psalmy „unoszą swoją mocą ducha ludzkiego ku Bogu, budzą w człowieku zbożne uczucia: w pomyślności skłaniają go do dziękczynienia, a w przeciwnościach przynoszą pociechę i dodają otuchy” (OW 100). Aby rzeczywiście psalmy stały się także

²⁷ S. POTOCKI, *Psalmy modlitwą ludu Bożego Starego i Nowego Przymierza*, w: W. ŚWIERZAWSKI (red.), *dz. cyt.*, s. 129.

²⁸ *Tamże*, s. 128.

własną modlitwą chrześcijanina, konieczne jest głębsze poznanie Pisma św. (OW 102; por. KL 90)²⁹

Modlący się psalmami mają mieć ponadto świadomość, że czynią to „nie tyle we własnym imieniu, ile w imieniu całego Kościoła Chrystusowego, a nawet utożsamiając się z Chrystusem” (OW 108). Wtedy jeśli nawet treść psalmu nie odpowiada ich aktualnym przeżyciom, nie przeszkadza to w modlitwie, według słów Apostoła: „Weselcie się z tymi, którzy się weselą, płaczcie z tymi, którzy płaczą” (Rz 12,15). OW, nawiązując do Ojców Kościoła i liturgii, zwraca również uwagę na chrystologiczną interpretację psalmów, stwierdzając, że jest w nich „głos Chrystusa wołającego do Ojca lub Ojca przemawiającego do Syna (...), a nawet głos Kościoła, apostołów i męczenników” (nr 109).

5.2. Nieszpory pamiątką tajemnicy Odkupienia

Drugi istotny element teologii nieszporów, czyli tajemnica Odkupienia dokonana przez Chrystusa, zawarty jest głównie w hymnach, kantykach z Nowego Testamentu, czytaniach, modlitwach wstawienniczych i końcowych oracjach. W hymnie niedzieli I i III tygodnia Kościół wspomina tryumf Chrystusa, który zwyciężył ciemność i pokonał śmierć, a Jego święta krew obmywa z grzechów i jedna ludzi z Bogiem:

Ten dzień ogłasza twoją obietnicę / Tryumfu życia nad rozpaczą śmierci,
Bo kiedy rankiem Jezus powstał z grobu, / Zwyciężył ciemność.
Obmyci z winy świętą krwią Chrystusa / I Jego męką pojednani z Tobą,
Natchnieni łaską Ducha wszelkiej prawdy, / Wielbimy Ciebie. Amen.

Do wydarzeń związanych z tajemnicą zbawienia nawiązują ponadto hymny poszczególnych okresów liturgicznych: w Adwencie słyszymy zapowiedzi podwójnego przyjścia Chrystusa i wezwania do przygotowania się na Jego przyjęcie; w okresie Narodzenia i Objawienia Pańskiego dziękujemy Chrystusowi za Jego Wcielenie dla naszego zbawienia; hymny w Wielkim Poście wzywają do pokuty i nawrócenia, przypominają krzyż Chrystusa i Jego śmierć dla zbawienia świata; hymny okresu Wielkanocy są radosnym dziękczynieniem za tajemnicę paschalną Chrystusa³⁰.

Kantyki z Nowego Testamentu wyrażają przede wszystkim dziękczynienie Kościoła za zbawienie dokonane przez Chrystusa³¹. Przykładem może być kantyk z Flp 2,6-11 (nieszp. nd. I i III tyg.) i Kol 1,11c-20 (śr. I i III tyg.). Charakter wybitnie dziękczynny posiada wreszcie kantyk Maryi *Magnificat*.

Uwielbienie Boga i dziękczynienie za zbawienie i nowe Przymierze z Bogiem we Krwi Chrystusa zawierają także niektóre wezwania modlitw wstawienniczych. Bóg „stworzył świat, naprawił go przez Odkupienie i ustawicznie odnawia swoją

²⁹ Zob.: tamże, s. 135–144; J. JANICKI, E. PIOTROWSKI, *Elementy składowe Liturgii Godzin*, w: tamże s. 111–112; W. GŁOWA, *Modlitwa liturgiczna. Liturgia Godzin*, Lublin 1996, s. 192–194; A. TRONINA, *Psalterz — modlitwa Chrystusa i Kościoła*, Anam 6 (1999/2000), nr 21, s. 85–94.

³⁰ CICHY, *Treści teologiczne hymnów w odnowionej Liturgii Godzin*, s. 112–114.

³¹ GŁOWA, *dz. cyt.*, s. 194.

miłością” (nd. II tyg.). Dokonał tego „przez Swojego Syna, zwiastuna pokoju i zwyciężcę na drzewie krzyża” (nd. III tyg.).

Nieszpory niedzielne mają orację odpowiadającą kolekcie mszalnej. Nie występuje więc w nich nawiązanie do kończącego się dnia. Natomiast jest ono częste w oracjach nieszporów dni powszednich. Księga Liturgii Godzin zawiera 20 oracji w nieszporach na każdy dzień w cyklu czterotygodniowym, z wyjątkiem sobót. Prawie w całości są to nowe kompozycje wyrażające specyfikę tych godzin modlitwy. Nawiązują one do kończącego się dnia, zachodu słońca i ofiary wieczornej, wspominają łaski i dobro otrzymane w ciągu dnia pracy, mają także wydźwięk eschatologiczny, budząc nadzieję na spotkanie z Chrystusem — światłem, które nigdy nie zachodzi (OW 38–39). W nieszporach są dwie wyraźne modlitwy dziękczynne na zakończenie dnia. Pierwsza z nich inspirowana jest przez Ps 140, druga zaś zawiera poza dziękczynieniem także prośbę o odpuszczenie grzechów popełnionych z powodu słabości ciała:

Panie Boże wszechmogący, dzięki Ci składamy za to, że pozwoliłeś nam dożyć tego wieczoru, wnosimy ręce ku Tobie i pokornie prosimy, abys przyjął naszą modlitwę jako miłą Tobie ofiarę” (wt. II tyg.).

Miłosiemy Boże, przy końcu dnia składamy Ci dziękczynienie i pokornie prosimy, abys przebaczył winy, które popełniliśmy wskutek ludzkiej ułomności” (czw. III tyg.).

Nieszpory jako modlitwa wieczorna Kościoła, wznosząca się jak kadzidło przed obliczem Pana i wzniesienie rąk naszych w wieczornej ofierze (por. Ps 141), jest również pamiątką Odkupienia. OW powołuje się na Kasjana, według którego można ją „również rozumieć w głębszym jeszcze znaczeniu jako rzeczywistą ofiarę wieczorną: tę przekazaną nam przez Pana i Zbawiciela naszego i przez Niego złożoną podczas Ostatniej Wieczerzy z Apostołami, na której dał początek sakramentom Kościoła. Można ją też pojmować jako ofiarę wieczorną, którą złożył następnego dnia, to znaczy przy końcu wieków, kiedy rozpostarł swe ręce dla zbawienia całego świata i ofiarował się Ojcu” (nr 39). Dzieło zbawcze dokonane przez Chrystusa przypominają głównie kantyki z Nowego Testamentu, a dziękczynienie za nie zawierają zwłaszcza hymny i modlitwy. W nieszporach Chrystus ukazany jest jako Światło, które nigdy nie zna zachodu, razem z którym Kościół wielbi Ojca i Ducha Świętego (OW 39).

5.3. Nieszpory a Eucharystia

Związek nieszporów z Eucharystią polega na tym, że Liturgia Godzin, według OW, przygotowuje do owocnego w niej uczestnictwa, gdyż ożywia i rozwija odpowiednie dyspozycje wiary, ducha miłości, które potrzebne są do pełnego i pobożnego udziału w Ofierze Chrystusa i Kościoła (OW 12)³². Liturgia Godzin jest wyrazem wiary Kościoła i tę wiarę pogłębia głównie przez psalmy i czytania, ale także kształtuje postawę miłości Boga i bliźniego w modlitwach wstawienniczych. Celebracja Eucharystii wymaga osobistego zaangażowania każdego z uczestników oraz

³² B. MARGAŃSKI, *Duchowość Liturgii Godzin*, w: W. ŚWIERZAWSKI (red.), *dz. cyt.*, s. 162–163.

dostosowania się do formy modlitwy wspólnotowej. Uczestnictwo w nieszporach związane jest także z modlitwą we wspólnocie i przez to samo uczy rezygnacji z własnych upodobań, aby chętnie włączyć się w formę liturgicznej modlitwy Kościoła.

Teologiczny związek Liturgii Godzin, a więc także nieszporów, z Eucharystią polega z kolei na tym, że oprócz przygotowania do niej pełni także inną rolę: „rozciąga na poszczególne pory dnia uwielbianie i dziękczynienie oraz wspomnienie tajemnic zbawienia, modlitwę błagalną i przedsmak niebieskiej chwały dany nam w Eucharystii” (OW 12).

Ojcowie Kościoła określenie *sacrificium laudis* odnosili tak do Eucharystii, jak i Liturgii Godzin (por. OW 16). Przedłuża ona i zachowuje pamięć o tajemnicach zbawienia uobecnianych w czasie Eucharystii. W centrum Liturgii Godzin i Eucharystii jest zawsze Osoba i dzieło zbawcze Chrystusa wspomniane i uobecniane w liturgii Kościoła. W Eucharystii Kościół wspomina i uobecnia całą tajemnicę paschalną Chrystusa, natomiast w poszczególnych godzinach modlitwy liturgicznej nawiązuje do poszczególnych jego aspektów (męka, śmierć, zmartwychwstanie). Nieszpory można także odnosić do Ostatniej Wieczery Chrystusa z Apostołami, jako ustanowienia trwałej ofiary Kościoła.

Eucharystia jest najdoskonalszą formą uwielbienia i dziękczynienia Bogu dzięki ofierze Chrystusa, w nieszporach zaś te same akty wynikające z wiary i miłości Boga wyrażane są w formie modlitwy ustnej. Wspominamy w nich odkupienie przez modlitwę, którą kierujemy „jak kadzidło dla Pana” i w której „wzniesienie naszych rąk” dokonuje się „jak ofiara wieczorna” (por. Ps 140,2). Nieszpory są rozciągnięciem, przedłużeniem w czasie postawy eucharystycznej, którą powinna cechować się prawdziwa pobożność chrześcijańska.

Dziękczynienie za całe dzieło zbawcze w Eucharystii przedłuża się w wieczornej modlitwie Kościoła i obejmuje także samą Ofiarę Eucharystyczną i kończący się dzień w łączności z hymnem wdzięczności wyśpiewanym przez Maryję, Matkę Chrystusa i Matkę Kościoła. Czas poświęcony na tę modlitwę staje się znakiem gotowości ofiarowania całego swego życia i wszelkiej swej działalności Bogu, aby stała się „duchową ofiarą” złączoną z Ofiarą Eucharystyczną, która jest „środkiem i uwieńczeniem całego życia wspólnoty chrześcijańskiej” (OW 12)³³

W niedzielnej liturgii Kościoła ukazuje się wyraźnie związek głównych godzin — jutrzni i nieszporów — z Eucharystią także przez tę samą kolektę oraz przez możliwość łączenia ich ze Mszą św.

6. Nieszpory niedzielne w parafii

Jak przypomniał ostatnio Jan Paweł II w *Dies Domini* chrześcijańskie świętowanie niedzieli nie może ograniczyć się jedynie do uczestnictwa we Mszy św. (DD

³³ Cz. KRAKOWIAK, *Nieszpory w odnowionej liturgii*, CT 49 (1979), z. 1, s. 69.

52). Także całe Magisterium Kościoła po *Vaticanum II* oraz synody diecezjalne zachęcają do celebracji we wspólnotach parafialnych przynajmniej głównych części Liturgii Godzin, czyli jutrzni i nieszporów. Jednak rzeczywistość jest inna. Nieszpory przetrwały tylko w niektórych parafiach w Polsce. W większości zaś wspólnot parafialnych nie ma nieszporów — wieczornej modlitwy Kościoła.

Nieszpory celebrytuje się w języku polskim, według aktualnie obowiązującej *Liturgii godzin*, albo używa się dawnego tłumaczenia psalmów F. Karpińskiego, z zachowaniem wszystkich innych elementów struktury zawartej w księdze liturgicznej. Przekład psalmów F. Karpińskiego stał się podstawą polskich nieszporów z udziałem ludu już od XVIII w. Zyskał on popularność nie tylko dzięki pięknemu językowi, ale także przez przyjętą formę tłumaczenia wersetów psalmów w postaci rymowanych zwrotek o określonym rytmie, które ułatwiały zarówno śpiew, jak i pamięciowe opanowanie tekstu³⁴. Według ks. R. Raka, nieszpory w Polsce zawdzięczamy polskiemu śpiewom psalmów, które pielęgnowano nawet wbrew zakazom i groźbom. Tam, gdzie starano się zachować zasadę śpiewu po łacinie, tam nieszpory zaginęły³⁵. Należy jednak zaznaczyć, że nieszporów śpiewanych w języku ludowym nie uważano za modlitwę liturgiczną, czyli oficjalną modlitwę Kościoła, gdyż wierni nie byli do niej zobowiązani, oraz nie posługiwano się tekstami zatwierdzonymi przez Stolicę Apostolską (por. CIC, can. 1256). Praktycznie aż do czasów wydania *Konstytucji o liturgii* nieszpory niedzielne w parafii miały charakter mieszany: wierni śpiewali je po polsku, a kapłan w tym czasie odmawiał je po łacinie. Dopiero na mocy Konstytucji (KL 101,3) dozwolony był śpiew psalmów w języku ojczystym, a ci, którzy byli zobowiązani do brewiarza i uczestniczyli w nieszporach, wypełniali zlecone im zadanie modlitwy liturgicznej.

6.1. Jak przywrócić niedzielne nieszpory?

Wydawać by się mogło, że wprowadzenie do Liturgii Godzin języka ojczystego, stosunkowo łatwa dostępność tekstów (śpiewniki, modlitewniki, skrócone wydania Liturgii Godzin dla świeckich) powinny przyczynić się nie tylko do zachowania w parafiach praktyki niedzielnych nieszporów, ale do szerszego niż dotąd włączenia w tę modlitwę Kościoła wiernych świeckich. Tak jednak się nie stało. Wśród wielu przyczyn niewątpliwie jedną z ważniejszych jest celebracja Mszy św. wieczornych, nawet wtedy, gdy nie ma rzeczywistej, czyli pastoralnie uzasadnionej potrzeby³⁶. Nierzadko przychodzą na nią te osoby, które już we Mszy św. uczestniczyły, a miały zwyczaj przychodzić wieczorem na nieszpory.

³⁴ I. PAWLAK, *Śpiew Psalmów w Liturgii Godzin*, Anam 6 (1999/2000), nr 21, s. 100. Tłumaczenie Karpińskiego przetrwało do dzisiaj, zawiera je polskie wydanie LG 1, s. 1352–1360.

³⁵ R. RAK, *Nieszpory polskie*, w: F. BLACHNICKI I IN. (red.), *Wprowadzenie do liturgii*, Poznań 1967, s. 426–429.

³⁶ W tym kontekście R. Rak podnosi problem tzw. „przemsznienia” i pyta, czy zawsze w danej wspólnocie parafialnej konieczna jest w niedzielę wieczorna Msza św.; TENŻE, *Nieszpory niedzielne*, s. 40; zob. CZ. KRAKOWIAK, *Częstotliwość sprawowania Eucharystii*, CT 56 (1986), z. 1, s. 60–70; TENŻE, *Ile Mszy świętych w niedzielę w parafii*, CT 64 (1994), z. 1, s. 106–114.

Inną, wydaje się dosyć istotną, przyczyną braku nieszpórów w parafiach jest niezrozumienie przez duszpasterzy teologicznego sensu i pastoralnego znaczenia modlitwy wspólnotowej, a zwłaszcza liturgicznej modlitwy Kościoła, która należy do głównych jego funkcji. Tymczasem Kościół wymaga od nich, aby z tytułu otrzymanych święceń i misji kanonicznej organizowali i kierowali modlitwą wspólnoty. Do nich należy także troska o to, aby wierni powierzeni ich opiece „byli jednomyślni w modlitwie” (OW 23). Do ważnych zadań duszpasterzy należy również przygotowanie wiernych do uczestnictwa w głównych częściach Liturgii Godzin, zwłaszcza w niedziele i święta, przez odpowiednie pouczenia oraz zachęty. Uzasadnia się to tym, że udział w liturgii jest dla jej uczestników autentyczną szkołą modlitwy.

O tym, że jest to ważny obowiązek duszpasterzy świadczą liczne sformułowania OW: „mają zachęcać wiernych”; „przygotować ich”; „niech dołożą starań”; „niech im pokażą” Wyrażenia te są zobowiązaniem do odpowiednich katechez przygotowawczych oraz pouczeń w ramach samych celebracji liturgicznych³⁷. Aby oddziaływanie duszpasterzy na wiernych było skuteczne, najpierw oni sami powinni mieć „głębsze zrozumienie psalmów według tego znaczenia, jakie im nadaje liturgia”, dopiero wtedy w katechezie przełożą je wiernym, jako przypomnienie dziejów zbawienia, które winno mieć wpływ na ich życie (LC 8)³⁸.

Treść tych pouczeń sugeruje *Laudis canticum*, zwracając uwagę na znaczenie serdecznego i żywego umiłowania Pisma św., jako głównego źródła modlitwy chrześcijańskiej. Dotyczy to zwłaszcza psalmów, które „wciąż głoszą i przedstawiają działanie Boże w historii zbawienia” (LC 8).

Bardzo ważny jest również przykład samych duszpasterzy. Skoro Liturgia Godzin jest modlitwą wspólnoty parafialnej, powinni uczestniczyć w niej przede wszystkim ci, którzy są jej pasterzami, tzn. księża posługujący ludowi Bożemu. Oni przecież są zobowiązani do Liturgii Godzin jako modlitwy za powierzony sobie lud i razem z nim. Jeśli nie ma wiernych, wypełniają ten obowiązek sami, natomiast jeśli mają możliwość modlitwy we wspólnocie i razem z nią, powinni w niej uczestniczyć razem z ludem. Do Liturgii Godzin odnosi się także zalecenie *Konstytucji o liturgii*, że celebracja wspólnotowa ma zawsze pierwszeństwo przed indywidualną (KL 26). Należałby więc dążyć do tego, aby w parafii wszyscy księża uczestniczyli razem z ludem w modlitwie wieczornej Kościoła, tak jak czasem razem koncelebrują Mszę św., ubrani w szaty liturgiczne, zajmując miejsca w prezbiterium.

Ks. S. Koperek sugeruje, aby nieszpory w parafii połączyć ze spotkaniami z okazji różnych akcji duszpasterskich: wywiadówki dla rodziców, konferencje stanowe itd. spotkania z grupami ministrantów, grup apostołskich³⁹. Aby nabożeństwa okresowe nie eliminowały z życia parafii nieszpórów, proponuje, by odprawiać je w skróconej formie przed nieszporem⁴⁰

³⁷ KOPEREK, *art. cyt.*, s. 197–198.

³⁸ *Tamże*, s. 198.

³⁹ *Tamże*, s. 203.

⁴⁰ *Tamże*.

Inną propozycją jest celebrowanie nieszporów bezpośrednio przed wieczorną Mszą św. Rozwiązanie takie stwarza jednak pewne zastrzeżenia natury praktycznej. Zwraca na nie uwagę ks. R. Rak i wypowiada się przeciwko takiej praktyce. Uzasadnia to tym, że ci wierni, którzy przyszli tylko na nieszpory, bezpośrednio po ich zakończeniu wychodzą z kościoła, nie zostając na Mszy św. gdyż już w niej uczestniczyli. W czasie śpiewania nieszporów przychodzą z kolei ci, którzy będą uczestniczyć we Mszy św. po nich następującej. Innym przeciwwskazaniem pastoralnym jest to, że nieszpory zwykle celebrowane są uroczysto (śpiew), zaś Msza św. często jest bez śpiewu⁴¹.

Nieszpory można włączyć we Mszę św. według zasad podanych w OW (nr 94 i 96)⁴². Tego rodzaju praktykę spotyka się w niektórych parafiach. Wydaje się, że nie jest to idealne rozwiązanie, chociażby z tej racji, że opuszcza się wtedy pewne elementy Liturgii Godzin (hymn, czytanie, modlitwy wstawiennicze), przez co zostaje ona zubożona, a ponadto przedłuża to całą celebrowanie liturgiczną. Takie łączenie nieszporów ze Mszą św. można przyjąć jako rozwiązanie nadzwyczajne i przejściowe, dopóki nie staną się one stałą i samodzielną formą modlitwy wspólnoty parafialnej.

Jednym ze sposobów dowartościowania nieszporów w życiu wspólnot parafialnych może być ich celebrowanie w określonych intencjach podanych wcześniej wiernym i zaproszenie ich do uczestnictwa w tej formie modlitwy Kościoła. W parafiach wiejskich np. łączyć nieszpory z rytmem prac polowych rolników: siewy wiosenne, poświęcenie pól, sianokosy, rozpoczęcie żniw, dziękczynienie za zbiory itp. W każdej parafii, aby wprowadzić w tę modlitwę dzieci i młodzież, należy połączyć ją z rokiem szkolnym i katechetycznym: rozpoczęcie i zakończenie nauki w szkole, przygotowanie do sakramentu bierzmowania, święto patronalne św. Stanisława Kostki, rekolekcje w Adwencie i Wielkim Poście, kwartalne dni modlitw itp.

Dużą pomocą w przywróceniu nieszporów niedzielnych oraz uroczystej ich celebrowania mogą służyć istniejące i działające na terenie parafii stowarzyszenia i grupy apostołskie: Akcja Katolicka, Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży, Ruch „Światło–Życie”, „Oazy Rodzin”, „Droga Neokatechumenalna” itp. Ich członkowie, jako osoby bardziej świadome i religijnie uformowane, powinny lepiej rozumieć sens i cel modlitwy wspólnotowej oraz częściej w niej uczestniczyć dla pogłębienia własnej formacji chrześcijańskiej. W ten sposób grupy te mogą stać się zaczątkiem i zachętą dla innych wiernych.

6.2. Przygotowanie i celebrowanie nieszporów w parafii

Sama godność każdej czynności liturgicznej wymaga poprawnej, czyli zgodnej z wolą Kościoła oraz pięknej jej celebrowania⁴³. Już przez to w dużym stopniu przy-

⁴¹ RAK, *Nieszpory niedzielne*, s. 40.

⁴² Z. WIT, *Liturgia godzin i nabożeństwa ludu chrześcijańskiego w dzień niedzielny*, w: H. SOBECZKO (red.), *Niedziela i Wielkanoc* (Studia liturgiczno-pastoralne 2), Opole 1994, s. 217–218.

⁴³ Zob. CZ. KRAKOWIAK, *Celebrowanie liturgii w duchu Katechizmu Kościoła Katolickiego*, „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 73 (1999), s. 943–956.

czynia się do właściwego i głębokiego przeżywania jej przez uczestników. Zasada ta dotyczy także, a może tym bardziej, celebracji nieszporów. Dlatego tak bardzo ważne jest dobre przygotowanie liturgii tej godziny i dostosowanie jej do potrzeb, stanu, stopnia formacji i doświadczenia religijnego oraz możliwości uczestników.

Podstawą każdej celebracji są zawsze obowiązujące księgi liturgiczne, które jednak zawierają cały szereg wariantów tekstów oraz obrzędów i przez to dają przewodniczącemu liturgii duże możliwości takiego jej ukształtowania, aby najlepiej odpowiadała uczestnikom.

Szczegółowe zasady dostosowania Liturgii Godzin dla potrzeb konkretnego zgromadzenia wiernych zawiera OW. Dotyczą one zarówno samych tekstów (psalmodia, hymny, czytania, modlitwy), jak też sposobu ich wykonania (śpiew, recytacja). Ponieważ wierni chętniej śpiewają teksty rymowane, można posługiwać się poetyckim tłumaczeniem psalmów F. Karpińskiego i melodiami ze śpiewnika J. Siedleckiego⁴⁴. Zamiast hymnów Liturgii Godzin można dobrać odpowiednie pieśni, odpowiadające treściowo tajemnicy dnia i okresowi liturgicznemu.

Z racji pastoralnych, w nieszporach z udziałem wiernych zamiast psalmów niedzielnych bieżącego tygodnia można wybrać psalmy z niedzieli innego tygodnia, a nawet tak je dobrać, „aby stopniowo doprowadzić wiernych do ich zrozumienia” (OW 247). Psalmy można poprzedzać krótkim komentarzem wskazującym na ich sens chrystologiczny czy eklezjalny, objaśniający główną myśl psalmu, jego związek ze świętem czy okresem liturgicznym.

W czasie wspólnotowej celebracji nieszporów można wybrać dłuższe czytanie (nr 46; 249–251), po którym zalecane jest głoszenie homilii (nr 47). Homilia jest doskonałą okazją do wyjaśnienia sensu modlitwy wspólnotowej oraz psalmów, które stanowią jej najważniejszą część. W czasie niedzielnych nieszporów można także głosić cykl homilii, w których kolejno prezentuje się ważne tematy dotyczące modlitwy, roku liturgicznego, znaków, symboli, gestów, postaw i formuł liturgicznych itp.⁴⁵ Taka praktyka skutecznie prowadzi do bardziej świadomego i pobożnego przeżywania liturgii przez jej uczestników oraz przyczynia się do pogłębienia ich formacji religijnej.

Duże znaczenie należy przywiązywać do modlitw błagalnych w różnych potrzebach Kościoła i „ludzi w zależności od stanu, ugrupowań, osób, warunków czasu i miejsca” (OW 183)⁴⁶. Modlitwy te można, a nawet należy często aktualizować i dostosować do potrzeb Kościoła powszechnego i miejscowej wspólnoty.

⁴⁴ Z tego tłumaczenia korzysta się np. w kościele akademickim KUL, w którym już szósty rok w każdą niedzielę celebryje się nieszpory. Nieszpory te trwają od 45 do 50 minut. Używa się tekstów według E. SKALSKI, A. RUTKOWSKI, *Nieszpory. Niedzielną modlitwa Kościoła*, Pelplin 1997.

⁴⁵ Homilie takie głosi się w czasie nieszporów w kościele akademickim KUL.

⁴⁶ CZ. KRAKOWIAK, *Modlitwy wstawiennicze*, AK 101 (1983), s. 80–83.

6.3. Śpiew nieszporów

Według Instrukcji *Musicam sacram* (1967) śpiew sprawia, że dzięki niemu „modlitwa nabiera szczególnego namaszczenia, bardziej bezpośrednio ujawnia się tajemnica świętej liturgii oraz jej charakter hierarchiczny i społeczny, dzięki zjednoczeniu w śpiewie pogłębia się jedność serc, okazałość świętych obrzędów ułatwia wzniesienie myśli ku niebu, a całość celebracji staje się jaśniej zapowiedzią tego, co się dokonuje w świętym mieście Jeruzalem” (nr 5).

Nieszpory niedzielne celebrowane we wspólnocie powinny być zwykle śpiewane. Zasady odnoszące się do śpiewu w czasie celebracji Liturgii Godzin podane w OW odnoszą się przede wszystkim do głównych godzin, jakimi są jutrznia i nieszpory. Dotyczy to zwłaszcza niedzielnych i świątecznych nieszporów jako liturgicznej modlitwy Kościoła, której znaczenie podkreśla się także przez śpiew (OW 271–272)⁴⁷ OW podaje jednocześnie wielorakie uzasadnienia stosowania śpiewu w Liturgii Godzin. Powołując się na Instrukcję *Musicam sacram* (nr 37), przypomina, że śpiew oficjum jest bardziej zgodny „z tego rodzaju modlitwą; czyni ją bardziej uroczystą i pełniej wyraża jedność serc oddanych wielbieniu Boga” (OW 268). Sam charakter Liturgii Godzin, złożonej w większości z tekstów lirycznych, bardziej wyraża i uwydatnia śpiew psalmów, pieśni, hymnów i responsoriów (OW 269). Również psalmy, jako utwory poetyckie, z natury przeznaczone są do śpiewu i „mają one większą siłę oddziaływania wtedy, gdy są śpiewane” (OW 103; por. 105). Wykonywane w ten sposób pomagają „do łatwiejszej i żarliwszej modlitwy, zwłaszcza gdy składamy dzięki i wielbimy Boga” (OW 105). Śpiewu w Liturgii Godzin nie należy traktować jedynie jako „piękną oprawą zewnętrzną, ale raczej płynię z głębi duszy rozmodlonej i wielbiącej Boga i stanowi pełny wyraz wspólnotowej natury chrześcijańskiego kultu” (OW 270). Znaczenie śpiewu w następujący sposób uzasadnia ks. I. Pawlak: „Śpiew ma prowadzić modlitwę, ma ją przekazywać, czyli komunikować innym naszą wiarę i być jej świadectwem oraz znakiem. Ma też uzdolnić uczestników do ściślejszego kontaktu z Bogiem, do którego modlitwę «zanoszą». Ma wreszcie ożywić kontemplację i wyrażać przeżycie całego człowieka”⁴⁸.

Śpiew psalmów nie tylko towarzyszy modlitwie, podtrzymuje ją, ale także ściśle się z nią wiąże. OW wyraźnie przypomina, że „psalmy nie są przeznaczone do czytania (...) mają charakter muzyczny, a to określa odpowiedni sposób ich wykonywania” (nr 103), gdyż „wyraźnie wiążą się z muzyką” (OW 278)⁴⁹ OW podkreśla, że psalmy jako utwory poetyckie i muzyczne nie zawsze bezpośrednio zwracają się do Boga, ale zawsze „muszą być śpiewane przed jego obliczem” (OW 105). Powołuje się przy tym na słowa św. Benedykta: „Rozważmy więc, jak mamy się zachować

⁴⁷ Zob. P. TARLINSKI, *Śpiewy do tekstów ksiąg liturgicznych wydanych po Vaticanum II w języku polskim*, w: E. MATEJA, R. PIERSKAŁA (red.), *Wprowadzanie soborowej odnowy liturgicznej* (Sympozja 34), Opole 1999, s. 219–221; 225–226.

⁴⁸ PAWLAK, *art. cyt.*, s. 102; B. MARGAŃSKI, *Celebra Liturgii Godzin*, w: W. ŚWIERZAWSKI (red.), *dz. cyt.*, s. 184–185.

⁴⁹ WIT, *Liturgia godzin i nabożeństwa*, s. 220–221.

wać w obliczu Boga i aniołów, i niech przy śpiewie psalmów nasza myśl będzie zgodna z naszym głosem” (*tamże*).

Zakres i sposób wykonywania śpiewów może być zróżnicowany zależnie od stopnia obchodzonej uroczystości oraz możliwości poszczególnych wykonawców i całego zgromadzenia (OW 270–271). Psalm śpiewa się we wspólnocie w sposób ciągły, na przemian, dzieląc się na dwa chóry lub na sposób responsoryjny (OW 122; 279)⁵⁰. Należy przy tym uwzględnić rodzaj literacki psalmów. Psalm lub pieśń o charakterze dziękczynnym „same przez się wymagają wspólnego ich śpiewania” (OW 279). Oprócz psalmów i pieśni ze swej natury śpiewu domagają się także hymny, zwłaszcza we wspólnotowej celebracji, oraz responsoria (OW 280–281)⁵¹.

Poprawny i piękny śpiew Liturgii Godzin nie jest łatwy, dlatego wymaga się odpowiedniego pouczenia i „wyćwiczenia duchownych, zakonników i wiernych świeckich, aby szczególnie w dni świąteczne chętnie śpiewali oficjum”. Na pochwałę zasługują grupy i zespoły, które pielęgnują tę formę modlitwy i przez to ukazują jej piękno (OW 270).

Ponieważ śpiew na wysokim poziomie artystycznym jest trudny, z racji praktycznych możliwe jest stosowanie „pewnego stopniowania w stosowaniu śpiewu” (OW 273). Związane jest to także z tym, że nie wszystkie części oficjum mają takie samo znaczenie i funkcję. OW mówi w związku z tym o zasadzie „stopniowania uroczystości”, która wyraża się w różnym stopniu śpiewu poszczególnych części zależnie od rodzaju obchodu liturgicznego, „liczebności i charakteru danej wspólnoty oraz od liczby kantorów w danych okolicznościach” (OW 273).

Zasada stopniowania uroczystości dopuszcza szereg stopni pośrednich między oficjum w całości śpiewanym a zwykłą recytacją wszystkich części. Wprowadza to pożądane urozmaicenie w zależności od rodzaju i przeznaczenia poszczególnych części oficjum, na koniec wreszcie od „liczebności i charakteru danej wspólnoty oraz od liczby kantorów w danych okolicznościach”. Wydaje się, że zachęta do szukania „nowych dróg i nowych form” dostosowanych do warunków życia współczesnego otwiera drogę dla muzyków i duszpasterzy wyboru takiego śpiewu, który będzie najbardziej odpowiadał konkretnej grupie modlitewnej (OW 273). Warto również zwrócić uwagę na możliwość śpiewania różnych części oficjum w różnych językach (OW 276).

Stosując się do zasady stopniowania śpiewu w Liturgii Godzin, pierwszeństwo należy dać tym częściom, które „same przez się wymagają śpiewu” (OW 277). Należą do nich wszystkie aklamacje i wezwania kierowane do zgromadzenia przez przewodniczącego liturgii i posługujących, odpowiedzi na wezwania litanijne, antyfony, psalmy oraz ich refreny, hymny i kantyki (OW 277; 177).

W śpiewie oficjum w języku łacińskim śpiew gregoriański „powinien zajmować pierwsze miejsce wśród innych, równorzędnych rodzajów śpiewu” Można jednak

⁵⁰ PAWLAK, *art. cyt.*, s. 96; 101–103.

⁵¹ MARGAŃSKI, *Celebra Liturgii Godzin*, s. 184–185.

stosować także „inne rodzaje muzyki” jeśli odpowiadają duchowi liturgii i naturze poszczególnych jej części i odpowiadają uczestnikom (OW 274; por. KL 106).

Ks. I. Pawlak jest zdania, że nie jest wskazane ograniczanie śpiewu psalmów wyłącznie do melodii gregoriańskich⁵². Można korzystać z melodii psalmów zawartych w *Śpiewniku liturgicznym* (Lublin 1991) oraz *Exsultate Deo* (Katowice 1998). Melodia psalmodii zależy także od przekładu tekstów. W Polsce są tzw. „polskie tony nieszporne” oparte na melodii gregoriańskiej, lecz dostosowane do rytmiki poetyckiego przekładu Karpińskiego⁵³

6.4. Inne elementy liturgii w celebracji niesporów

We wspólnotowej celebracji niesporów ważne są także wszystkie elementy podkreślające uroczysty charakter liturgii. Obowiązuje najpierw zasada podziału funkcji liturgicznych⁵⁴. Podobnie jak we Mszy św., podczas niesporów powinni uczestniczyć: lektor, kantor, schola (chór) i ministranci. Do przewodniczącego (biskup, prezbiter, diakon) należy rozpoczęcie wspólnej modlitwy (OW 256), homilia, wprowadzenie do modlitw wstawienniczych (OW 190), ewentualnie także wezwania modlitewne (OW 193), rozpoczęcie Modlitwy Pańskiej (OW 256), końcowa oracja, błogosławieństwo poprzedzone pozdrowieniem „Pan z wami” i rozesłanie (OW 197; 256). Lektor wykonuje z ambony czytanie po psalmodii (OW 259). Kantor lub kantorzy intonują antyfony, psalmy, pieśni i responsorium (OW 260). Jeśli nie ma diakona kantor może śpiewać wezwania modlitw wstawienniczych.

We wspólnotowej celebracji liturgii obowiązują także odpowiednie postawy zewnętrzne uczestników i wspólnie wykonywane gesty. Mają one na celu podkreślenie wspólnoty i jedności zgromadzenia. OW określa: kto, kiedy i jakie zajmuje postawy oraz jakie gesty wykonuje modląca się wspólnota w czasie Liturgii Godzin (postawa stojąca, siedząca, znaki krzyża [nr 263–266])⁵⁵

Uroczysty charakter liturgii podkreśla się przez szaty liturgiczne przewodniczącego i posługujących. Kapłan może ubierać kapę. Jeśli w niesporach uczestniczy kilku prezbiterów i diakonów, zajmują miejsca w prezbiterium. Każdy może się ubrać w kapę, a diakoni w dalmatyki (OW 255). Szaty liturgiczne wskazują także na różne stopnie święceń. Ponieważ jest to wieczorna modlitwa Kościoła wywodząca się ze starożytnego *lucernarium*, w czasie niesporów wskazane jest używanie większej ilości światła. Światło jest także symbolem czuwania na przyjście Pana (por. Mt 25,6). Związek niesporów z ofiarą wieczorną Kościoła (*sacrificium vespertinum*), która wznosi się do Boga jak kadzidło, podkreśla użycie kadzidła i w czasie śpiewu *Magnificat* okadzenie ołtarza, kapłana i ludu (OW 261)⁵⁶.

⁵² *Tamże*, s. 103.

⁵³ *Tamże*, s. 101. O sposobach wykonywania psalmów według tłumaczenia zawartego w *Liturgii godzin* — zob. *tamże*, s. 102–103.

⁵⁴ GŁOWA, *Modlitwa liturgiczna*, s. 237–238; MARGAŃSKI, *Celebra Liturgii Godzin*, s. 182–183.

⁵⁵ MARGAŃSKI, *Celebra Liturgii Godzin*, s. 187–188.

⁵⁶ *Tamże*, s. 189–190.

7. Zakończenie

Z całego nauczania Kościoła od *Vaticanum II* wynika, że on wypełnia swoje istotne zadanie uświęcania (*munus sanctificandi*) nie tylko przez sakramenty i sakramentalia, ale również przez celebrowanie Liturgii Godzin. W niej wypełnia polecenie Chrystusa nieustannej modlitwy, wielbi Boga, w imieniu całego stworzenia składa Mu ofiarę czci (*sacrificium laudis* [OW 16]) i przyczynia się do zbawienia całego świata (OW 27). Ponieważ podmiotem liturgii jest cały Kościół jako lud Boży — hierarchia, zakony i świeccy, cały Kościół powinien uczestniczyć w tej modlitwie. Uczestnictwo w niej jest również „szkołą autentycznej modlitwy” (OW 23) i przyczynia się do duchowego wzrostu ludu Bożego (OW 18).

Nieszpory są tradycyjnie liturgiczną modlitwą wieczorną wspólnoty miejscowego Kościoła. Ich celebrowanie w parafii jest ubogaceniem niedzielnej liturgii i rozciąga świętowanie misterium paschalnego Chrystusa uobecnianego w Eucharystii na modlitwę, która także wspomina tajemnicę Odkupienia, wielbi za nie Boga i wyraża należne Mu dziękczynienie. Dlatego struktura i dobór poszczególnych części nieszporów zostały tak ułożone, aby stały się prawdziwie modlitwą całej wspólnoty chrześcijańskiej (PW 127).

Należy zatem ciągle podejmować wysiłki, aby przynajmniej nieszpory weszły na stałe w życie liturgiczne wspólnot parafialnych, stając się ich modlitwą wieczorną. Z pewnością w wielu parafiach trzeba będzie jedynie ożywić, ubogacić i dostosować do wymogów nowej księgi liturgicznej istniejące jeszcze nieszpory. W innych, na pewno liczniejszych, konieczna będzie najpierw solidna formacja duchownych i świeckich, aby zrozumieli i docenili znaczenie modlitwy liturgicznej we wspólnocie. Wydaje się, że ostatecznie istnienie i przyszłość nieszporów w parafii, szczególnie niedzielnych, zależy od tego, czy „najpierw księża zrozumieją, jaką wartość posiadają nieszpory, jeśli sami będą w nich osobiście i z zaangażowaniem uczestniczyć”⁵⁷

⁵⁷ RAK, *Nieszpory niedzielne*, s. 43.